

Раца В. А.,
суддя Болградського районного суду
Одеської області

ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ ДЖЕРЕЛ СУДОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

У статті на підставі аналізу норм чинного законодавства України та існуючих у науці підходів до розуміння поняття «джерела інформації», сформульовано авторське поняття джерел судової інформації. Обґрунтовано його відмінність від поняття інформаційні ресурси суду та виокремлено специфічні ознаки. Запропоновано класифікацію джерел судової інформації, яка, на думку автора, відображає їх значимість у процесі організації ефективної діяльності суду.

Ключові слова: суд, судова інформація, джерела судової інформації, судова діяльність, організація судової діяльності, документи.

В статье на основании анализа норм действующего законодательства Украины, а также существующих в науке представлений о понятии «источники информации», сформулировано авторское понятие источников судебной информации. Обосновано его отличие от понятия информационных ресурсов и выделено специфические признаки. Предложено классификацию источников судебной информации, которая, по мнению автора, отображает их значение в процессе организации эффективной деятельности суда.

Ключевые слова: суд, судебная информация, источники судебной информации, судебная деятельность, организация судебной деятельности, документы.

In the article based on an analysis of the current legislation of Ukraine and the science of understanding of the concept of "sources", the author formulated the concept of judicial information

sources. Proved its difference from the concept of information resources of the court and singled out specific features. The classification of sources of judicial information, according to the author, reflecting their importance in the organization of effective operation of the court.

Keywords: court, court information, sources of judicial information, court activities, organization of judicial activities, documents.

Постановка проблеми. Ефективна організація судової діяльності передбачає задоволення інформаційних потреб її суб'єктів, що своєю чергою вимагає використання та навиків роботи з джерелами судової інформації. Загальноживана в юриспруденції фраза «головне знати, де шукати» досить влучно характеризує значимість джерел судової інформації як одного з ключових елементів судового пізнання та невід'ємної складової успішного судового адміністрування.

Аналіз дослідження даної проблеми. Певною мірою окреслене питання розглядали такі вчені, як І. І. Арістова, В. О. Єльцов, І. І. Котюк, О. В. Логінов, Є. І. Кокотова, С. Г. Мусатова, І. Туркіна, М. Й. Шумило та інші. Проте комплексно на загальнотеоретичному рівні джерела судової інформації не досліджувалися.

Метою цієї статті є спроба сформулювати поняття джерел судової інформації, визначити їх характерні ознаки та здійснити їх класифікацію.

Виклад основного матеріалу. Досліджуючи джерела судової інформації, першочергово необхідно визначитися зі змістом, яке ми вкладаємо в це поняття, оскільки у науковій літературі воно не має сталого змістовного навантаження, широко застосовуючись у різних сферах суспільної діяльності. Пов'язано це, зокрема, з таким.

Законодавчо визначення поняття «джерела інформації» існувало до травня 2011 року у статті 26 Закону України «Про інформацію», яка визначала, що джерелами інформації є передбачені або встановлені Законом носії інформації: документи та інші носії інформації, які являють собою

матеріальні об'єкти, що зберігають інформацію, а також повідомлення засобів масової інформації, публічні виступи. Таким чином, законодавчо джерело інформації певний час визначалося через категорію «носії інформації», яка постає як матеріальний об'єкт, призначений для зберігання даних [1, с. 70]. Іншими словами, джерело інформації – це певний об'єкт, що ідентифікує її походження. При цьому наголос, як бачимо, робився на документах. Однак із набранням чинності Закону України від 13 січня 2011 року «Про внесення змін до Закону України «Про інформацію» Закон України «Про інформацію» було викладено в новій редакції, яка й наразі не містить жодного визначення поняття «джерела інформації», однак при цьому текстуально використовує його при регулюванні охорони права на інформацію (стаття 7), визначенні основних джерел інформації довідково-енциклопедичного характеру (стаття 12), визначенні джерел правової інформації (стаття 17), регламентації гарантій діяльності ЗМІ та журналістів (стаття 25) [2].

Оскільки суду, інформаційний простір якого є складно структурованим і передбачає обіг різноманітної за змістом інформації, із наведеного вище притаманна наявність і довідково-енциклопедичної, і правової інформації, ми не можемо залишити поза увагою нормативне визначення їх джерел.

Так, відповідно до статті 12 Закону України «Про інформацію» основними джерелами інформації довідково-енциклопедичного характеру є: енциклопедії, словники, довідники, рекламні повідомлення та оголошення, путівники, картографічні матеріали, електронні бази та банки даних, архіви різноманітних довідкових інформаційних служб, мереж та систем, а також довідки, що видаються уповноваженими на те органами державної влади та органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, організаціями, їх працівниками та автоматизованими інформаційно-телекомунікаційними системами. У свою чергу стаття 17 зазначеного закону передбачає, що джерелами правової інформації є Конституція України, інші законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти, міжнародні договори та

угоди, норми і принципи міжнародного права, а також нормативні правові акти, повідомлення ЗМІ, публічні виступи, інші джерела інформації з правових питань [2].

Таким чином, має місце різнопланове трактування джерел різної інформації: від простого їх уявлення як окремих документів (словники, довідники, довідки, закони) до їх масивів (архіви, бази та банки даних), та таких ємких і певною мірою абстрактних категорій як норми та принципи права.

Водночас наведені складники, та, перш за все, поняття «документ» використовуються у визначенні іншого часто вживаного у будь-якій сфері інформаційної діяльності поняття – «інформаційні ресурси», зміст якого також дискутується, що зумовлює необхідність його дослідити та з'ясувати чи є воно ідентичним поняттю «джерело інформації», чи це різні за своїм змістовним навантаженням категорії.

На законодавчому рівні поняття «інформаційні ресурси» вживається щодо науково-технічної інформації у Законі України «Про науково-технічну інформацію» та означає систематизоване зібрання науково-технічної літератури і документації (книги, брошури, періодичні видання, патентна документація, нормативно-технічна документація, промислові каталоги, конструкторська документація, звітна науково-технічна документація з науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт, депоновані рукописи, переклади науково-технічної літератури і документації), зафіксовані на паперових чи інших носіях [3].

Енциклопедичний словник з державного управління визначає інформаційні ресурси як: 1) сукупність документів в інформаційних системах (бібліотеках, архівах, банках даних тощо); 2) сукупність інформації та даних в інформаційних системах – бібліотеках, архівах, банках даних тощо; 3) окрема документована інформація та сукупність документованої інформації у складі інформаційних систем (базах і банках даних, бібліотеках, архівах тощо); 4) організована за єдиною технологією сукупність інформаційних продуктів, зокрема бази даних. Інформаційні ресурси як впорядкована та концентрована форма накопичення та зберігання інформації, повинні

будуватись на основі загальних правил, узгодженої структури та визначених стандартів або форматів даних [4, с. 298].

У посібниках, присвячених методології наукових досліджень, інформаційні ресурси постають як сукупність інформаційних матеріалів – документів і масивів інформації у формі публікацій, наукових звітів, електронних записів, баз даних і тому подібне, а також різноманітні пошукові системи, що забезпечують доступ до них. Структурною одиницею інформаційного ресурсу є науковий документ, тобто матеріальний об'єкт, який містить науково-технічну інформацію і призначений для її збереження і використання [5, с. 72–73].

На думку ж К. К. Коліна, «інформаційний ресурс» означає, насамперед, масиви документів із зафіксованою на них інформацією, документи чи бази даних, що містять певну інформацію, а сама інформація – зміст цих документів або баз даних. Інформаційні ресурси є тією частиною наявних у суспільстві знань, що відчужена від свої творців і матеріалізована у вигляді документів, комп'ютерних баз даних і знань, алгоритмів і програм автоматизованих пристроїв, тобто знань, що представлені в проектній формі, підготовлені для доцільного соціального використання [6].

Однак системно поняття інформаційних ресурсів проаналізував А. П. Дубров, який зазначив, що наразі можна виділити три підходи до його визначення: економічний, технократичний і цивілізаційний. Відповідно до економічного підходу, інформаційні ресурси – це знання, данні, відомості, які отримуються та накопичуються в процесі розвитку науки і практично діяльності людей. Ці знання необхідні для використання в процесі виробництва та управління, і їх використання сприяє збільшенню об'ємів виробництва і підвищенню його ефективності. Проте, пише автор, у зв'язку з глобальними процесами інформатизації суспільства розглядати інформаційні ресурси лише з позиції виробництва не коректно. За технократичного підходу інформаційні ресурси постають як сукупність елементів, які взаємодіють в процесі отримання, обробки, зберігання та передачі суспільно значимої інформації. Це визначення не розкриває ролі інформаційних ресурсів у суспільних відносинах, хоча вірно відображає процес розвитку і

руху інформації. Цивілізаційний підхід більш повно відображає суть інформаційних ресурсів, розуміючи під ними сукупність виробничо-технічних і науково-гуманітарних знань, які втілюють виробничо-технічний і соціальний досвід людства, необхідний для виживання та розвитку в умовах суперечливого, але взаємопов'язаного світу. Відмінна риса цього підходу полягає у тому, що його прихильники намагаються осмислити глобальні особливості та призначення інформаційних ресурсів у розвитку людства. Ґрунтуючись на цьому визначенні, А. П. Дубров відмічає, що для розвитку суспільства необхідним є ряд умов, а саме: збалансованість наукових технічних і гуманітарних знань, накопичення та узагальнення досвіду та знань, забезпечення інформаційного обміну [7].

Із наведених положень вбачається певна тотожність у тлумаченнях «джерел інформації» та «інформаційних ресурсів», за деяким виключенням, яке полягає у тому, що остання дефініція завжди визначається за допомогою терміну «сукупність» або його синоніму «масив». Таке, на перший погляд, ототожнення пов'язано, на нашу думку, з етимологією слів «джерело» та «ресурси». Згідно з академічним тлумачним словником української мови «джерело» у переносному значенні означає те, що дає початок чому-небудь, звідки постає, черпається щось; основа чого-небудь; вихідне начало [8, с. 262]. Ресурси, у свою чергу, визначаються як запаси чого-небудь, які можна використати в разі потреби // джерело доходів [9, с. 515]. У тлумачному словнику С. І. Ожегова «ресурс» також визначається як запас, джерело чого-небудь [10].

Проте системний аналіз вищевикладених поглядів і підходів дає можливість стверджувати, що джерела інформації та інформаційні ресурси все ж таки різні за змістом та порядком категорії. Джерела інформації, в нашому розумінні, – це матеріалізовані певним способом (друкованим, електронним, рукописним та іншими) інформаційні повідомлення, які дають можливість ідентифікувати походження інформації, зберігаючи її зміст. Простіше кажучи, це те, звідки ми можемо отримати необхідну інформацію. А інформаційні ресурси вбачаються нам сукупністю накопичених і систематизованих знань, які

характеризуються споживчою корисністю та потрібні будь-якій соціальній системі для забезпечення її ефективного функціонування. Іншими словами, це інформаційний потенціал системи, який, серед іншого, включає й джерела інформації.

Виходячи з предмету нашого дослідження, означене нами уявлення дає можливість сформулювати поняття джерел судової інформації як матеріалізованих певним способом (друкованим, електронним, рукописним та іншими) інформаційних повідомлень, які зберігають у собі інформацію, необхідну для ефективної організації та діяльності суду, та дають можливість належним чином ідентифікувати її.

Своєю чергою інформаційні ресурси суду передбачають наявність збалансованої сукупності джерел судової інформації, накопичених у суді знань і досвіду, втіленням яких виступає єдиний масив судової практики, та засобів, які забезпечують процеси інформаційного обміну (як зовнішнього, так і внутрішнього) в суді.

Раціональне використання джерел судової інформації зумовлює необхідність їх класифікації, оскільки підготовка та прийняття процесуальних і управлінських рішень в суді потребує системного застосування різноманітних інформаційних джерел. Крім того, цільова функція частини цих джерел судової інформації може не відповідати напряму діяльності, в якому приймається відповідне процесуальне чи управлінське рішення в суді. Так, сторона судового спору в процесі доказової діяльності надає суду ті докази, які на її думку доводять обставини справи, на які вона посилається в обґрунтування своїх вимог чи заперечень, маючи на меті виграти справу. Проте суддя, який здійснюватиме аналіз цих доказів, у тому числі з точки зору їх належності та допустимості, «черпатиме» з них зовсім іншу інформацію, виходячи з вимог законності та обґрунтованості судового рішення.

Однак перш ніж спробувати класифікувати джерела судової інформації, варто визначити їх головні ознаки, що відрізняють їх від інших. Такими, на нашу думку, є:

– прямо чи опосередковано вони призначені для реалізації функції правосуддя;

- режим доступу до них визначається законодавством, судом і сторонами судового процесу;
- їм притаманна безальтернативність, адже дефіцит інформації можна подолати лише шляхом його ліквідації у спосіб, передбачений законодавством, зокрема процесуальним;
- суд несе відповідальність за адекватність використання джерел судової інформації та їх створення;
- вони не існують без матеріального носія (людини, документу та інших), а тому можуть передаватися у просторі за допомогою різних каналів зв'язку;
- вони не наділені самостійним характером, адже лише у сукупності з іншими складовими – досвідом, кваліфікацією, знаннями, працею працівників суду, технічними, економічними можливостями тощо, вони стають передумовою організації ефективної діяльності суду.

За найзагальнішого підходу джерела судової інформації можна поділити на дві великі групи: I) документи; II) люди.

I. Документи в організації судової діяльності мають особливе значення, що зумовлено специфікою процесуальної діяльності суду та його функціонуванням як органу державної влади. Маючи на меті в перспективі ретельно дослідити документи як джерело судової інформації в межах окремої наукової публікації, наразі обмежимося лише викладенням власної позиції щодо класифікації та їх короткою характеристикою.

Так, в контексті сформульованої нами мети, документи доцільно розглядати як:

1) докази. Власне, термін «документ» у перекладі з латини означає «доказ», «взірець», «приклад» і походить від латинського кореня «docere», який означає «подаю», «показую», «доводжу», «передаю (знання)».

Професор М. Є. Шумило, аналізуючи ідеологію нормативної моделі поняття «докази» у КПК України, стверджує про відбиттєво-інформаційну концепцію її основи, критикуючи її [11]. Попри всю обґрунтованість його критики, для нас цінність становить те, що так чи інакше інформаційний елемент у понятті доказів визнається всіма вченими. Навіть ті

науковці, які сумнівалися в інформаційній природі походження доказів, констатували, що «субстанцію судового доказу дійсно утворює інформація» [12, с. 83]. Тобто у спрощеному вигляді докази постають як джерело інформації, необхідної для правильного вирішення справи незалежно від виду судочинства, а отже забезпечують можливість функціонування суду відповідно до його мети – захисту прав, свобод і законних інтересів осіб.

Таким чином, не маючи на меті вступати у полеміку щодо визначення «доказів» та їх джерел, які є предметом окремих наукових розвідок процесуальної науки, зауважимо, що джерела доказів в контексті нашого дослідження можна охарактеризувати як різновид джерел інформації, необхідної для ефективної організації та діяльності суду, що відображає процесуальну сферу його функціонування.;

2) нормативно-правові документи, як такі, що містять інформацію, яка є першоосновою організації суду та його функціонування як у процесуальній, так і в управлінській сфері.

Нормативно-правові акти як джерела інформації, необхідної для ефективної організації та діяльності судів, також можуть бути диференційовані на: (а) ті, які визначають засади організації та функціонування судової системи в державі (Конституція України, міжнародно-правові акти в цій сфері, Закон України «Про судоустрій і статус суддів» та інші, у тому числі ті, що регламентують питання правового статусу суддів); (б) ті, які забезпечують функціонування суду відповідно до його мети: – у процесуальній сфері (процесуальні кодекси, Закон України «Про судовий збір», постанови пленуму Верховного Суду України, вищих спеціалізованих судів тощо); – у сфері адміністрування (Закон України «Про державну службу», трудове законодавство, постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України, нормативні акти ДСА України тощо); (в) ті, які встановлюють правила функціонування судової системи у суспільному просторі, що характеризується сьогодні розвитком ідеї інформаційного суспільства (закони України «Про інформацію», «Про звернення громадян», «Про доступ до публічної інформації», «Про захист персональних даних» та інші);

3) судові документи, які охоплюють процесуальні акти та документи, що супроводжують процес судового адміністрування.

Процесуальні акти-документи є обов'язковим документальним оформленням процесуальних дій суб'єктів процесуальної діяльності, передбачених процесуальним законодавством [13, с. 18]. Розвиток теорії процесуального права зумовив ототожнення таких вживаних в науці термінів як процесуальні документи та судові рішення (у широкому сенсі). Для нашого дослідження важливим є те, що завдяки сучасним технологіям судові рішення стають джерелом інформації, яка: – дає можливість широкому загалу формувати власне уявлення про функціонування судової системи; – робить суд інформаційно відкритим, розвиваючи його характеристики транспарентності та легітимності; – дає можливість спрогнозувати тенденції розвитку суспільних відносин; – сприяє єдності судової практики; – сигналізує про проблеми правотворення та правозастосування; – спонукає до розвитку вітчизняну науку.

У свою чергу процес судового адміністрування, як цілеспрямована практична діяльність осіб, які займають адміністративні посади в певному суді, постає як технологічний процес підготовки, прийняття і виконання управлінських рішень, направлених на забезпечення належного функціонування суду з метою забезпечення ефективного здійснення правосуддя [14]. Розпорядчі документи у суді є джерелом інформації про питання внутрішньої організації діяльності суду, аналіз якої є необхідною умовою визначення ефективності його функціонування та адекватних механізмів його удосконалення.

II. Людина, як джерело інформації, необхідної для належної організації та діяльності суду, постає:

1) як елемент суспільства, в якому функціонує судова система, в сукупності формуючи суспільну думку про неї як загалом, так і щодо окремих питань судової діяльності. Коли йдеться про такі істини як суспільна довіра до суду, легітимність його функціонування в суспільстві, слід пам'ятати,

що за абстрактним поняттям «суспільство» стоїть конкретна людина, індивід з власними уявленнями про суд, потребами у доступному судовому захисті, власними поглядами на проблеми судової влади в державі, які формуються під впливом різного роду факторів;

2) як носій знань і досвіду використання цих знань у судовій практиці та практиці адміністрування, що є ключовими елементами ефективного здійснення правосуддя. Судді та працівники апарату як суб'єкти судової діяльності є джерелом необхідних для кожної сфери знань, які у загальному розумінні цього поняття постають як результат пізнання, сукупність відомостей у якій-небудь галузі. Людина як суб'єкт судової діяльності, що несе в собі знання та досвід, є цінним і необхідним джерелом інформації для належної організації та роботи суду;

3) як «джерело» пояснень і показань, а отже потенційно – доказів. У такому разі йдеться про спеціальний процесуальний статус особи як суб'єкта відповідних процесуальних правовідносин (сторони спору, третьої особи, представника, свідка, підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого, експерта). Звичайно такий підхід є узагальненим, оскільки кожен із видів судочинства передбачає свої особливості у правовому регулюванні інституту доказів і доказування (відсутність свідків у господарському судочинстві; визнання доказами пояснення сторін, допитаних як свідків, у цивільному судочинстві; показання з чужих слів як докази у кримінальному провадженні тощо), та скеровує нас до теорії процесуального права. Втім, як і у випадку з документами – джерелами доказів, цей різновид джерел судової інформації становить предмет окремих наукових досліджень з різних галузей процесуального права, детальний аналіз якого виводить його за межі нашого дослідження. Ми обмежимося констатацією того, що цей аспект характеризує людину як джерело процесуально значимої інформації, необхідної для встановлення істини у справі та належного здійснення правосуддя.

Висновки. У підсумку необхідно зауважити, що запропонований нами підхід до розуміння поняття джерел судової інформації та їх класифікації, можна охарактеризувати

як організаційний, оскільки він відображає значення джерел судової інформації в процесі організації ефективної діяльності суду.

Література:

1. Кулицький С. П. Основи організації інформаційної діяльності у сфері управління: навч. посіб. / С. П. Кулицький. – К.: МАУП, 2002. – 224 с.

2. Закон України від 02 жовтня 2010 року «Про інформацію» // Голос України. – 13 листопада 1992 р.

3. Закон України від 25 червня 1993 року «Про науково-технічну інформацію» // Голос України. – 23 липня 1993 р.

4. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад.: Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін.; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трошинського, Ю. П. Сурміна. – К.: НАДУ, 2010. – 820 с.

5. Гетманцева Н. Д. Методологія наукових досліджень: навч. посіб. для магістер. програм «Менеджмент корпорацій (АТ)» та «Менеджмент малого бізнесу» / Н. Д. Гетманцева; М-во освіти і науки України, Держ. вищ. навч. закл. «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана». – К.: КНЕУ, 2009. – 517 с.

6. Колин К. К. Социальная информатика: учеб. пособ. / К. К. Колин. – М.: Мир; Академ. проект, 2003. – 432 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.studfiles.ru/preview/4170839/page:7/>

7. Дубров А. П. Теория информационного общества и информационного обеспечения / А. П. Дубров // Вестник СГТУ. – 2013. – № 1. – С. 201 – 208.

8. Словник української мови: в 11 томах / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. – К.: Наукова думка, 1970 – 1980. – Том 2, 1971. – 550 с.

9. Словник української мови: в 11 томах / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. – К.: Наукова думка, 1970 – 1980. – Том 8, 1977. – 927 с.

10. Ожегов С. И., Шведова Н. Ю. Толковый словарь русского языка [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ozhegov-online.ru/slovar-ozhegova/resurs/29724/>

11. Шумило М. Є. Поняття «докази» у Кримінальному процесуальному кодексі України: спроба критичного переосмислення ідеології нормативної моделі / М. Є. Шумило // Вісник Верховного Суду України. – 2013. – № 2. – С. 40 – 48.

12. Лузгин И. М. Методологические проблемы расследования / И. М. Лузгин. – М.: Юрид. Лит., 1973. – 216 с.

13. Курс цивільного процесу: підручник / В. В. Комаров, В. А. Бігун, В. В. Баранкова та ін.; за ред. В. В. Комарова. – Х.: Право, 2011. – 1352 с.

14. Дудченко О. Ю. Адміністрування в судовій системі: поняття та перспективи реформування / О. Ю. Дудченко // Юрист України. – 2013. – № 2. – С. 138 – 143.

УДК 343.98

Савченко В. А.,

канд. юрид. наук, доцент,
доцент кафедри кримінальної юстиції
Чернівецького юридичного інституту
Національного університету
«Одеська юридична академія»

Королишин І. М.,

старший викладач кафедри
кримінального процесу та криміналістики
Івано-Франківського юридичного інституту
Національного університету
«Одеська юридична академія»

ПРО МОЖЛИВІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ГРАФОЛОГІЇ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

У статті за результатами аналізу публікацій вітчизняних та зарубіжних науковців зроблено спробу дослідити процес формування теорії графології в історичному ракурсі, розглянуто «технологію» графологічного дослідження та проаналізовано можливість використання графології у кримінальному судочинстві.

Ключові слова: властивість почерку, графологія, експертиза, письмові знаки, тести.